

РОЗДІЛ II. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ІСТОРІЯ НАУКИ І ТЕХНІКИ

УДК 930(477): 37.091.8 «18/19»

*Лариса Грицик
(Київ)*

ПОВСЯКДЕННІСТЬ СТУДЕНТСТВА НАДДНІПРЯНЩИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

Стаття присвячена з'ясуванню стану та ступеню наукової розробки проблеми повсякдення студентів вищих навчальних закладів підросійської України у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Метою дослідження є висвітлення хронологічних особливостей прояву інтересу істориків до повсякденного життя студентства Наддніпрянщини, реконструкції його соціального портрету. На основі історіографічного аналізу та історико-генетичного методу доведено історико-культурний характер повсякденності вихованців вузів Наддніпрянської України. Розкрито специфіку представлення теми у вітчизняній історіографії, в якій пріоритет належить нематеріальній сфері. Акцентується увага на ствердженні українськими істориками визначальної ролі у формуванні студентської ідентичності процесу «національного відродження», розвитку національної свідомості та трансформації громадянської позиції. Зважаючи на важливість проблеми та наявність значної кількості публікацій, дана стаття є спробою частково заповнити її розробку в історіографічному плані.

Ключові слова: повсякденність, студентство, Наддніпрянщина, соціальний портрет, українська історіографія.

Розуміння світосприйняття та світоглядних особливостей студентства як специфічної групи інтелігентського середовища дореволюційного суспільства Російської імперії неможливе без історичної ретроспективи кількісних та якісних характеристик матеріальних і нематеріальних основ його життєдіяльності. Структури повсякденності, поряд із соціальними характеристиками, відображають як зовнішні фактори творення даної групи, так і її внутрішню консолідацію. Ключові характеристики, які формують соціальний портрет студентів Наддніпрянської України, дають змогу ширшого уявлення та більш глибокого розуміння перетворення студентства впродовж другої половини ХІХ – початку ХХ ст. на одну із ключових сил розвитку її суспільно-політичних реалій. Зважаючи на специфічність даної тематики, впродовж кінця ХІХ – початку ХХІ ст. сформувався доволі широкий комплекс історіографічних джерел з акцентами на різних аспектах проблеми на кожному з етапів її історичної репрезентації.

Цінними та змістовними для розгляду теми є історіографічні вступи дисертацій сучасних українських дослідників М. Кругляк [9] та І. Посохова [18], присвячених студентству підросійської України в контексті історії повсякдення. Варта уваги монографія С. Посохова під назвою «Образи університетів Російської імперії другої половини ХІХ – початку ХХ ст. в публіцистиці та історіографії» [19], де окреслені тематичні напрямки вивчення проблеми з відзначенням розбіжностей між «представниками російської історіографії та вченими інших національних шкіл» із розробкою останніми питань національної дискримінації та русифікації в університетах імперії [19, с. 334]. Проте, вітчизняна та зарубіжна історіографія позбавлена синтетичного дослідження сфери повсякдення студентів на вітчизняних теренах означеного періоду.

Метою статті є представлення в історіографічному плані проблеми повсякденності студентства Наддніпрянщини у другій половині XIX – на початку XX ст., з'ясування особливостей реконструкції українськими істориками його соціального портрету в умовах «національного відродження».

Дореволюційна історична думка представлена головним чином нарисами історії університетів [3; 7; 14] та мемуарами їх вихованців [21; 22]. Прикметною рисою історіографії (головним чином, ліберального спрямування) означеного періоду постає її синкретизм, перетин соціальних характеристик із соціально-політичним підґрунтям, в контексті яких висвітлювалась переважно матеріальна сфера повсякденності студентів для підкреслення неадекватності державних підходів щодо організації вузівського життя. Сучасники з'ясовували спектр ключових елементів організації життєдіяльності студентського контингенту: принципи функціонування інституту казеннокоштных студентів, штрафгаузу («заведення для недостаточных студентов»), побут та економічні характеристики добробуту, чисельні характеристики, віросповідний та становий аспекти, розподіл по факультетах, житлове питання, фінансове забезпечення, площа відносин із інспекцією. Соціальний портрет тогочасного студентства репрезентувався авторами з акцентом на міжнаціональних відносинах всередині студентської корпорації у другій половині XIX ст. При цьому національний чинник поєднувався із віросповідним, а дисперсизація в студентському середовищі, що підтверджують джерела, залежала від станового та майнового становища, факультетської приналежності. Особлива увага у даному контексті приділялась Університету св. Володимира, у якому національність студентів визначала їх громадсько-політичну позицію, що ілюструвало переважання багатих осіб польського походження, для яких пріоритетним заняттям була політична діяльність, тоді як «студенти ж руського походження так були далекі від політики, що навіть газет не читали» [21, с. 175]. Одностайно стверджувалася відсутність відокремлення між студентами різних націй (зберігався традиційний поділ: найчисленніша група – поляки, потім – т. зв. «малороси» та євреї), з відзначенням для українських теренів відчуження «між студентами правого та студентами лівого берега Дніпра» [7, с. 627].

Властиве для вітчизняної історичної думки дореволюційного періоду подання узагальненої характеристики студента миколаївської епохи, де, з одного боку, побутовав «тип студента того часу, що частково нагадував героя билин, людина розгулу, кутежу, ворог поліції та вуличних ліхтарів, однак не позбавлена почуття корпоративної честі», поряд з чим «в головній масі студентства, не дивлячись ні на що, зберігалися громадянські та людські принципи» [7, с. 621-622].

Із появою та нагромадженням джерел, в основному статистичного характеру (студентські переписи та самопереписи, відомості про основні економічні показники на душу населення, цінову політику, різного роду анкетування студентів), які мали місце на Наддніпрянщині з початку 1870-х рр., з'являлися перші дослідження сучасників, які в силу свого сприйняття особливостей студентського життя на основі вищезазначених матеріалів, репрезентували особливості умов навчання, намагалися комплексно висвітлити його матеріальну сторону з акцентом на фінансовому становищі останніх. Варта уваги розвідка Д. Александрова [1], який започаткував якісний аналіз отриманих результатів анкетування студентства київських вишів (окрім Київської духовної академії), з виділенням проблеми «квартирного питання» студентів, як ключової характеристики «весьма печальних» матеріальних умов студентського життя.

Епізодичні відомості щодо означеної проблематики в історичній думці другої половини XIX – початку XX ст. надавали першопочаткові огляди засад функціонування в даний час Київської духовної академії [2].

Вітчизняна історіографія радянського періоду не представлена широким висвітленням життєдіяльності студентства Наддніпрянської України другої половини XIX – початку XX ст. Безперечними історіографічними джерелами означеної проблематики на базі

вітчизняних вузів даного періоду залишаються спеціалізовані видання з їх історії [8; 16; 25]. На основі висвітлення динаміки соціально-станового складу студентства істориками обґрунтовувалась т. зв. «демократизація» студентського контингенту із 1880-х рр., коли «падіння удільної ваги дворянсько-чиновницького прошарку відбувалося не за рахунок селянської групи, ... а за рахунок зростання тієї частини студентства, яка належала до міської буржуазії і буржуазної інтелігенції» [16, с. 65]. Поряд із соціальними характеристиками наводилися узагальнені відомості про матеріальний стан вихованців вищів (характеристика його як виключно незадовільного для демократичної їх частини) та рівень фінансового забезпечення («казенні» та «приватні» стипендії).

На прикладі Університету св. Володимира наукова розробка означеної тематики представлена в діаспорній літературі. Взаємозалежність національно-віросповідних параметрів студентів університету відстоював Є. Спекторський [23]. Істориком відзначалося, що «в останні роки царствування імператора Миколи I спроба уряду утруднити не дворянам доступ в університет мала для Університету Св. Володимира своїм наслідком посилення католицького, а, отже, і польського складу студентства» [23, с. 80]. Конфесійне представництво останніх, за автором, мало хронологічні особливості: якщо на першопочаткових етапах існування вузу переважали католики, то уже із 1860-х рр. перевагу здобували православні. Є. Спекторський наводив і найбільш показові моменти студентського повсякдення та культури, наголошуючи на тому, що «до шестидесятих років київські студенти у своєму побуті наслідували в певній мірі офіцерів, в певній мірі ж дерптських буршів... Були в моді дуелі та кутежі, які нерідко оспівувалися у віршах» [23, с. 81], акцентувалася увага на особливостях житлової сфери заможних студентів, суворий нагляд за зовнішнім виглядом, обов'язком відвідувати церкву, діяльності інспекції. Підтверджувалася існуюча надалі в історіографії думка про суттєву зміну студентського середовища Київського університету з 60-х рр. XIX ст. у зв'язку із суспільно-політичними подіями в регіоні, корективи його національного складу та розширення соціальної бази.

Новітній період розвитку історичної науки характеризується дедалі більшим розвитком та популярністю студій із соціальної історії й, особливо, історії повсякдення. Впродовж 1990-х рр. означена проблематика знайшла відображення як у комплексних, так і спеціалізованих роботах. Пріоритетним, як і у попередні періоди, залишається дослідження соціально-станових та чисельних характеристик вихованців вищих навчальних закладів Наддніпрянської України [26]. Соціально-охоронну систему організації життєдіяльності студентства підросійської України, з акцентом на його незадовільному фінансовому становищі, розглядала Н. Левицька [13]. Нею прослідковано розміри плати за навчання (відвідування лекцій) з 1817 р. (коли її вперше було введено) до кінця XIX ст., наголошуючи на її триразовому зростанні, що значно утруднювало задоволення первинних потреб студентів.

Безпосереднє вивчення соціального, правового статусу вихованців Харківського, Київського та Новоросійського університетів з 1850-х по 1890-ті рр. репрезентувала праця дослідниці університетської освіти означеного періоду Т. Стоян [24]. Звертаючи увагу на те, що «вища школа в Україні, як і в інших регіонах Російської імперії, була російською за мовою викладання і призначалася, насамперед, для молоді православного віросповідання, елітних прошарків суспільства», Т. Стоян простежує мету такої організації навчального процесу з боку уряду, який «намагався, з одного боку, усунути можливість студентських політичних виступів передусім на національному ґрунті; з іншого боку, стримати розвиток національної самосвідомості народів імперії заради збереження її цілісності» [24, с. 5].

На основі ґрунтовної та деталізованої репрезентації проблеми добробуту студентства В. Молчановим вперше в сучасній українській історіографії було окреслено узагальнений тип студента кінця XIX – початку XX ст.: «Перш за все, це був різночинець, переважно з інтелігентної сім'ї або стану з нетрудовими доходами, який за власним бажанням та з потягом до науки набував вищу освіту. Він не завжди відвідував лекції, іноді займався

спортом і брав участь у громадському житті, часто міняв місце проживання, оскільки його житлове забезпечення залишало бажати кращого, погано харчувався, мало читав газети, іноді грав в азартні ігри, мало вивчав іноземні мови, любляв займатися політикою й розважатися» [15, с. 50].

Сучасна українська історіографія у 2010 р. поповнилася дисертаційними дослідженнями, яким належить першість у комплексному вивченні структур повсякдення та корпоративних засад студентського середовища Наддніпрянської України. Базована на матеріалах семи українських архівів, широкому історіографічному та публіцистичному матеріалі, робота М. Кругляк [9] репрезентує сутність студентської ідентичності, матеріальних та нематеріальних сфер повсякденності, соціальні параметри вихованців вищих навчальних закладів Києва, Харкова, Одеси, Катеринослава та Ніжина. Не позбавлена праця і узагальненої характеристики даної групи з національної точки зору: «Студентство др. пол. XIX – поч. XX ст. залишалося об'єктом імперської політики в дотриманні принципу «православ'я, самодержавства, народності», свідченням чого були процентні норми вступу для іудеїв та католиків, які напередодні Першої світової війни були запроваджені навіть у закладах неурядової вищої школи. Що ж стосується власне українського студентства, яке у статистичних відомостях не виокремлювалося, то воно також перебувало у стані національної дискримінації, позбавлене права на навчання рідною мовою та, подеколи, обмежене у праві на вступ до навчального закладу» [9, с. 45]. М. Кругляк належить також наукова розробка тематики повсякденності слухачок ВЖК на основі їх мемуарів [11] та національно-етнографічного елемента повсякденного життя власне українського студентства [10].

Матеріальне становище студентства як Наддніпрянщини, так і загалом Російської імперії, зумовлювало появу нового явища в організації його життєдіяльності, – оформлення та діяльність специфічних, властивих лише для даної суспільної групи організацій, які безпосередньо регулювали вказаний аспект. Комплексне вивчення окресленого питання знайшло відображення у дисертації М. Григор'євої [5], яка прослідкувала причини, типологію, засадничі принципи діяльності даних співтовариств.

Репрезентація студентської субкультури у загальноімперському вимірі на означеному етапі розвитку як вітчизняної, так і зарубіжної історичної думки в контексті висвітлення сутнісних ознак ідентичності цієї соціально-професійної групи здійснена І. Посоховим [17]. Вченим прослідковано трансформацію ціннісних орієнтацій, національно-патріотичних почуттів, суспільних настроїв та організації добробуту студентства Наддніпрянської України впродовж XIX ст. Особливо актуальним постає окреслення автором вираження національного через «повсякденні структури», де через зовнішній вигляд та дозвілля студентів другої половини XIX ст. проявлялося «свідоме протиставлення різночинської культури дворянській» [17, с. 86], а «одяг при цьому виступав наочним елементом ціннісних орієнтирів», звертаючи увагу на те, що «якщо у першій половині XIX ст. студенти імітували дворянську культуру, то друга половина століття позначилася намаганням студентів наслідувати народну культуру», що ілюструвало процес становлення національної свідомості в студентському середовищі [17, с. 87]. На кінець XIX ст. формувався новий тип студента, що визначив цілий ряд факторів: від критики «всього старого» із середини століття, «нового стилю відносин у дворянських родин», послаблення їх авторитарного характеру, «критичного сприйняття релігійних цінностей у зв'язку з ознайомленням з літературою філософського змісту», розвитку критичного мислення як ознаки науковості, зміни ідеалу жінки, вплив європейських подій та суспільних настроїв, до заміни у 1890-х рр. студентського романтизму бажанням чіткого визначення власного суспільно-політичного ідеалу.

На сучасному етапі наукової розробки тематики організації життєдіяльності вищих навчальних закладів відбувається розширення її предметного поля, де наряду із деталізацією університетського аспекту, розробляється сфера «закритих» ВНЗ, які на українських теренах XIX – початку XX ст. представляла Київська духовна академія [6; 27].

Ще одним тематичним напрямком історичної реконструкції соціального портрету студентства сучасними вітчизняними дослідниками є його іноземна складова. На сьогодні наявна історіографічна репрезентація даного питання на матеріалах м. Києва [4; 12; 20].

Підсумовуючи, можна зазначити, що окреслена тематика потребує подальшої наукової розробки в історичному та історіографічному планах. Безперечно, у вітчизняному історичному дискурсі впродовж другої половини XIX – початку XXI ст. зроблено значний поступ у реконструкції повсякденності студентства Наддніпрянщини не тільки з точки зору соціально-матеріальних характеристик, а й у осмисленні даного феномену з національних історико-культурних позицій. Українськими вченими глибинно прослідковано формування соціального портрету студентів підросійської України, його соціокультурної природи. Зважаючи на зосередженні інтересу істориків, головним чином, на повсякденному житті вихованців університетів Києва, Харкова та Одеси, Київської духовної академії, окремого дослідження та залучення ширшого комплексу джерел потребує повсякденність спеціалізованих вищих навчальних закладів на вітчизняних теренах. Детальний аналіз основ життєдіяльності студентів кожного із тогочасних вузів із використанням новітніх методологічних підходів у контексті антропологічного повороту в історії дасть змогу наблизитись до об'єктивного розуміння локального (окремий вищий навчальний заклад) та загального рівнів проблеми.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Александровъ Д. Студенческие квартиры в Кіеве (Итоги студенческой квартирной анкеты, произведенной въ Кіеве 16-20 ноября 1909 г.) / Д. Александровъ. – К.: Типографія И.И. Чоколова, 1910. – 77 с.
2. Аскоченский В. История Киевской духовной академии по преобразовании ея, в 1819 году / В. Аскоченский. – СПб.: Тип. Э. Веймара, 1863. – 282 с.
3. Багалій Д. Вибрані праці: у 6 т. – Т. 4., ч. 2. Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам). (1815-1835 гг.) (Ч. 2.) / Д.Багалій. – Х.: ХП «НУА», 2005. – 701 с.
4. Винниченко І. Німці в історії Київського університету (XIX – половина XX ст.) / І. Винниченко. – К., 2009. – 420 с.
5. Григор'єва М.В. Історія студентських організацій університетів Наддніпрянської України другої половини XIX – початку XX ст.: дис. ... кандидата історичних наук : 07.00.01 / Григор'єва Марина Віталіївна. – Х., 2010. – 225 с.
6. Императорская Киевская Духовная академия в ее трехвековой жизни и деятельности (1615-1915 гг.): историческая записка / Сост. Ф.И. Титов. – 2-е доп. изд. – К.: Гопак, 2003. – 559 с.
7. История Императорского Университета св. Владимира. Университет св. Владимира в царствование императора Николая Павловича / М. Владимирский-Буданов. – Киев: Тип. Имп. Ун-та св. Владимира, 1884. – Т. 1. – 674 с.
8. Історія Київського університету. 1834-1959: до 125-річчя з дня існування / Відп. ред. О.З. Жмудський. – К.: Вид-во Київ. ун-ту імені Т.Г. Шевченка, 1959. – 628 с.
9. Кругляк М.Е. Життя та побут студентства підросійської України другої половини XIX – початку XX ст. : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Кругляк Марина Едуардівна. – К., 2010. – 301 с.
10. Кругляк М. Національно-етнографічна складова в повсякденному житті київського студентства другої половини XIX – початку XX ст. / М. Кругляк // Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки (м. Житомир, 14-16 травня 2014 року). – Ж.: ЖДТУ, 2014. – Т. II. – С. 423-424.
11. Кругляк М. Повсякденне життя курсисток підросійської України очима мемуаристок / М. Кругляк // Віддане служіння історичній науці: до 70-річчя проф. Г. Казьмирчука. – К.: КП «УКРСІЧ», 2014. – С. 256-268.
12. Купчик О. Студенти-азербайджанці міста Києва: соціально-політичний портрет / О. Купчик // Віддане служіння історичній науці: до 70-річчя проф. Г. Казьмирчука. – К.: КП «УКРСІЧ», 2014. – С. 269-272.
13. Левицька Н.М. Студентство України в кінці XIX – на початку XX століть: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Н.М. Левицька. – К., 1998. – 20 с.
14. Маркевич А. Двадцятипятилетие Императорского Новороссийского университета: историческая записка. Академические списки. – Одесса: Экономическая типография (б. Одесского вестника), 1890. – 734 с.
15. Молчанов В. Добробут студентів України в другій половині XIX – на початку XX ст. / В. Молчанов // Укр. іст. журн. – 2005. – № 2. – С. 39-53.
16. Одесский университет за 75 лет (1865-1940). – О.: Типография Одесского государственного университета, 1940. – 198 с.
17. Посохов І. Студентство університетів Російської імперії XIX – початку XX ст.: становлення та еволюція субкультури / І. Посохов. – Х.: Раритети України, 2013. – 275 с.

18. Посохов І.С. Студентська субкультура: становлення та еволюція (на матеріалах російських університетів XIX – поч. XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук: спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / І.С. Посохов. – Х., 2010. – 20 с.
19. Посохов С. Образи університетів Російської імперії другої половини XIX – початку XX ст. в публіцистиці та історіографії / С. Посохов. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2006. – 368 с.
20. Путро О. Студенти-іноземці Київської Духовної Академії та Семінарії (XIX – поч. XX ст.) / О. Путро, А. Путро. – К.: НАКККиМ, 2011. – 340 с.
21. Романович-Славатинський О. Із спогадів про Київський університет та його викладачів у 1843-1854 роках / О. Романович-Славатинський // З іменем Святого Володимира: у 2 кн. / упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – Кн. 1. – С. 160-180.
22. Скелецький П. Із спогадів про Київський університет у 1837-1841 роках / П. Селецький // З іменем Святого Володимира: у 2 кн. / упоряд. В.Короткий, В.Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – Кн. 1. – С. 147-153.
23. Спекторский Е. Столетие Киевского университета Св. Владимира / Е. Спекторский. – Белград: Изд. Комитета киевских профессоров в Любляне, 1935. – 104 с.
24. Стоян Т. Студентство університетів підросійської України в другій половині XIX ст. / Т. Стоян. – К.: ТОВ «Міжнар. фін. Агенція», 1998. – 28 с.
25. Харьковский Государственный университет 1805-1980. Исторический очерк / отв. ред.: И.Е. Тарапов. – Х.: Изд-во Харьковского ун-та: Вища школа, 1980. – 159 с.
26. Чортенко А. Якісні та кількісні зміни в складі студентства Наддніпрянської України (кінець XIX ст. – 1914 р.) / А. Чортенко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 2007. – Вип. XXI. – С. 81-83.
27. Шип Н. Київська духовна академія в культурно-освітньому просторі України (1819-1919) / Н. Шип. – К., 2010. – 436 с.

REFERENCES

1. Aleksandrov D. Studiencheskie kvartiry v Kieve (Itohi studencheskoi kvartirnoi ankety, proizvediennoi v Kieve 16-20 noiabria 1909 h.) / D. Aleksandrov. – K.: Tipohrafiia I.I. Chokolova, 1910. – 77 s.
2. Askochenskii V. Istoriia Kiievskoi dukhovnoi akademiï po prieobrazovaniiu yeia v 1819 hodu / V. Askochenskii. – Spt.: Tip. E. Veimara, 1863. – 282 s.
3. Bahalii D. Vybrani pratsi: u 6 t. – T. 4., ch. 2. Opyt istorii Kharkovskoho universiteta (po neizdannym materialam). (1815-1835 hh.) (Ch. 2.) – Kh.: KhHI «NUA», 2005. – 701 s.
4. Vynnychenko I. Nimtsi v istorii Kyivskoho universitetu (XIX – polovyna XX st.) / I. Vynnychenko. – K., 2009. – 420 s.
5. Hryhorieva M.V. Istoriia studentskykh orhanizatsii universitetiv Naddnyprianskoi Ukrainy druhoi polovyny XIX – pochatku XX st.: dys. ... kandydata istorych. nauk: 07.00.01 / Hryhorieva Maryna Vitaliivna. – Kh., 2010. – 225 s.
6. Imperatorskaia Kiievskaa dukhovnaia akademiia v yeio triokhvekovoi zhyzni I dieiatelnosti (1615-1915 hh.): istoricheskaia zapiska / Sost. F. I. Titov. – 2-ie dop. izd. – K.: Hopak, 2003. – 559 s.
7. Istoriia Imperatorskoho Universiteta sv. Vladimira. Universitet sv. Vladimira v tsarstvovanie imperatora Nikolaia Pavlovicha / M. Vladimirkii-Budanov. – Kiev: Tip. Imp. Un-ta sv. Vladimira, 1884. – T. 1. – 674 s.
8. Istoriia Kiivskoho Universitetu. 1834-1959: do 125-richchia z dnia isnuvannia / Vidp. red. O.Z. Zhmudskiy. – K.: Vyd-vo Kiiv. un-tu imeni T. H. Shevchenka, 1959. – 628 s.
9. Kruhliak M.E. Zhyttia ta pobut studentstva pidrosiiskoi Ukrainy druhoi polovyny XIX – pochatku XX st. : dys. ... kandydata ist. nauk: 07.00.01 / Kruhliak Maryna Eduardivna. – K., 2010. – 301 s.
10. Kruhliak M. Natsionalno-etnohrafichna skladova v povsiakdennomu zhytti kyivskoho studentstva druhoi polovyny XIX – pochatku XX st. / M. Kruhliak // Tezy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi on-line konferentsii aspirantiv, molodykh vchenykh ta studentiv, prysviachenoi Dniu nauky (m. Zhytomyr, 14-16 travnia 2014 roku). – Zh.: ZHDTU, 2014. – T. II. – S. 423-424.
11. Kruhliak M. Povsiakdenne zhyttia kursystok pidrosiiskoi Ukrainy ochyma memuarystok / M. Kruhliak // Vid dane sluzhinnia istorychnii nauksi: do 70-richchia prof. H. Kazmyrchuka. – K.: KP «UKRSICH», 2014. – S. 256-268.
12. Kupchyk O. Stydienty-azerbaidzhanzy horoda Kieva: sozylno-politicheskii portret / O. Kupchyk // Vid dane sluzhinnia istorychnii nauksi: do 70-richchia prof. H. Kazmyrchuka. – K.: KP «UKRSICH», 2014. – S. 269-272.
13. Levytska N.M. Studentstvo Ukrainy v kinzi XIX – na pochatku XX stolit: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk: spets. 07.00.01 «Istoriia Ukrainy» / N.M. Levytska. – K., 1998. – 20 s.
14. Markevych A. Dvadsatipiatiletie Imperatorskoho Novorossiiskoho universiteta: istoricheskaia zapiska. Akademicheskie spiski. – Odessa: Ekonomicheskaiia tipohrafiia (b. Odesskoho vestnika), 1890. – 734 s.
15. Molchanov V. Dobrobut studentiv Ukrainy v druhiï polovyni XIX – na pochatku XX st. / V. Molchanov // Ukr. ist. zhurn. – 2005. – № 2. – S. 39-53.
16. Odesskii universitet za 75 let (1865-1940). – O.: Tipohrafiia Odesskoho hosudarstvennoho universiteta, 1940. – 198 s.
17. Posokhov I. Studentstvo universitetiv Rossiiskoi imperii XIX – pochatku XX st.: stanovlennia ta evoliutsia subkultury / I. Posokhov. – Kh.: Raryety Ukrainy, 2013. – 275 s.

18. Posokhov I.S. Studentska subkultura: stanovlennia ta evoliutsia (na materialakh rosiiskykh universytetiv XIX – poch. XX st.): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk: spets. 07.00.02 «Vsesvitnia istoriia» / I.S. Posokhov. – Kh., 2010. – 20 s.
19. Posokhov S. Obrazy universytetiv Rossiiskoi imperii druhoi polovyny XIX – pochatku XX st. v publitsystytsi ta istoriohrafii / S. Posokhov. – Kh.: KhNU imeni V.N. Karazina, 2006. – 368 s.
20. Putro O. Studenty-inozemtsi Kiievskoi Dukhovnoi Akadiemii ta Seminarii (XIX – poch. XX st.) / O. Putro, A. Putro. – K.: NAKKKiM, 2011. – 340 s.
21. Romanovych-Slavatynskiy O. Iz spohadiv pro Kyivskiy universytet ta ioho vykladachiv u 1843-1854 rokakh / O. Romanovych-Slavatynskiy // Z imenem Sviatoho Volodymyra: u 2 kn. / uporiad. V. Korotkyi, V. Ulianovskiy. – K.: Zapovit, 1994. – Kn. 1. – S. 160-180.
22. Skeletskiy P. Iz spohadiv pro Kyivskiy universytet u 1837-1841 rokakh / P. Skeletskiy // Z imenem Sviatoho Volodymyra: u 2 kn. / uporiad. V. Korotkyi, V. Ulianovskiy. – K.: Zapovit, 1994. – Kn. 1. – S. 147-153.
23. Spektorskii E. Stoletie Kyivskoho universyteta Sv. Vladimira / E. Spektorskii. – Belgrad: Izd. Komiteta kievskikh profesorov v Liubliane, 1935. – 104 s.
24. Stoian T. Studentstvo universitetiv pidrosiiskoi Ukrainy v druhoi polovyny XIX st. / T. Stoian. – K.: TOV «Mizhnar. fin. Ahentsiia», 1998. – 28 s.
25. Kharkovskiy Hosudarstvennyi universitet 1805-1980. Istoricheskii ocherk / otv. red.: I.E. Tarapov. – Kh.: Izd-vo Kharkovskoho universiteta: Vyshcha shkola, 1980. – 159 s.
26. Chortenko A. Yakisni ta kilkisni zminy v skladi studentstva Naddnyprianskoi Ukrainy (kinets XIX st. – 1914 r.) / A. Chortenko // Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho derzhavnoho universytetu. – Zaporizhzhia, 2007. – Vyp. XXI. – S. 81-83.
27. Shyp N. Kyivska dukhovna akademiia v kulturno-osvitianskomu prostori Ukrainy (1819-1919) / N. Shyp. – K., 2010. – 436 s.

Грицик Л. Повседневность студенчества Надднепрянщины второй половины XIX – начала XX в. в украинской историографии.

Статья посвящена выяснению состояния и степени научной разработки проблемы повседневности студентов высших учебных заведений подросийской Украины во второй половине XIX – начале XX в. Целью исследования является освещение хронологических особенностей проявления интереса историков к повседневной жизни студенчества Надднепрянщины, реконструкции его социального портрета. На основе историографического анализа и историко-генетического метода доказывается историко-культурный характер повседневности воспитанников вузов Надднепрянской Украины. Раскрыта специфика представления темы в отечественной историографии, в которой приоритет принадлежит нематериальной сфере. Акцентируется внимание на утверждении украинскими историками определяющей роли в формировании студенческой идентичности процесса «национального возрождения», развития национального сознания и трансформации гражданской позиции. Учитывая важность проблемы и наличие значительного количества публикаций, данная статья является попыткой частично восполнить ее разработку в историографическом плане.

Ключевые слова: повседневность, студенчество, Надднепрянщина, социальный портрет, украинская историография.

Grytsyk L. Students daily life of Naddnipyrianshchina of the second half of XIX – at the beginning of the XX century in the ukrainian historiography

The article deals with the clarification of a state and level of scientific problems development of higher education students daily life of the Russian Ukraine in the second half of XIX – at the beginning of the XX century. The purpose of the study is a description of the chronological features of expression of historians interest to everyday life of students of Naddnipyrianshchyna, reconstruction of his social portrait. On the basis of the historiographic analysis and a historical and genetic method the historical-cultural nature of higher education students's daily life of Naddnipyrianshchina is justified. The peculiarity of representation of theme in our historiography in which the priority belongs to the non-material sphere is proved. The attention is focused on the substantiation by the Ukrainian historians of the defining role in formation of student's identity of «national revival» process, development of national consciousness and transformation of a civic stand. Considering importance of a problem and existence of a significant amount of publications, this article is an attempt to fill its development partially in historiographic aspect.

Keywords: daily life, students, Naddnipyrianshchyna, social portrait, Ukrainian historiography.

Одержано 14.10.2015